

Lux et Umbra

Frederic Cardoso (kl) en Ana Santos (stem)
Arway AWR 021003

Op het solostuk voor esklarinet van Bernardo Lima na is bij alle werken op dit album elektronica betrokken. De stevig klinkende basklarinet van de ervaren speler Frederic Cardoso, die al negen cd's op zijn naam heeft staan in de meest uiteenlopende genres, van pop tot wereldmuziek, heeft de hoofdrol, al horen we hem in het weinig opwindende *Stereochromatic* van João F. Ferreira op de besklarinet.

Hoe een album met hedendaagse Portugese klarinetmuziek ook valt toe te juichen, zo gemakkelijk kan deze te lijden hebben onder een technisch genadeloze opname, zonder een greintje natuurlijke akoestiek. Veel stukken slaan daardoor dood, het verschil tussen de ruimtelijke klankschappen en de gortdroge, met echo versterkte klarinetklanken is te groot om te kunnen samenbinden. Slechts bij het zeer spannende en erg goed geconstrueerde *Texturas de sombra* van Luís Neto da Costa ontstaat magie tussen het klankkader van de gemanipuleerde basklarinetklanken en de gespeelde partij van Cardoso. Ongetwijfeld komt het door de keuze van het materiaal: de solopartij beweegt zich temidden van gelijksoortige basklarinetklanken, die in kleurrijke variaties en met subtiele, soms abrupte veranderingen het spectrum van het instrument zelf centraal stelt, waardoor de muziek ook veel concreter overkomt dan in vrijwel alle andere werken. Aan de bewerking van de klanken en de schrijfwijze van de solopartij is direct te merken dat Neto da Costa sterke voorkeur heeft voor een symbiotisch samengaan van klanken. Begin en einde van het werk komen overeen, je zou zo een

loop van de compositie kunnen maken. Dit stuk mag voor basklarinetten direct op hun to play-list!

In *Lux et umbra II* – Licht en schaduw II – beweegt de basklarinet van Cardoso tussen continu nadrukkelijk aanwezige elektronische velden, waarin kerkmuziek een directe inspiratie lijkt. Zelfs Gregoriaans gezang valt te herkennen, maar een religieuze diepte valt het werk niet toe te kennen.

In *Limen* van Rúben Borges en *Pranto* van Carlos Brito Dias zijn opgenomen spraak en allerlei technieken als multiphonics de meest opvallende kenmerken, maar ze komen eerder als effect dan als onderdeel van een organisch gedachte compositie over. Jammer, want van meet af aan zendt het album aan de luisteraar eigenlijk de boodschap uit, dat het een flink uur doorbijten wordt met deze muziek. De kwaliteit van Cardoso's toon op de basklarinet is goed tot zeer goed, al treden er wel kleine afwijkingen op in sterke dynamiek of snelle bewegingen. Hier en daar had het lyrischer gemogen. Gelukkig slaagt de solist met wimpel in de interpretatie van het werk van Neto da Costa.

Harry-Imre Dijkstra

Amulet

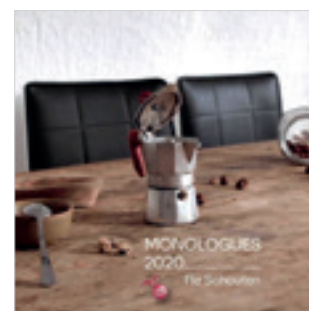
Michael Moore (kl) en Paul Berner (cb)
Ramboy #39

Aangezien we nog maar één cd-speler in huis hebben, klonk *Amulet* luid galmend door onze huiskamer. “Mam, dit is toch een panfluit?” aldus de allereerste reactie van mijn zoontje na vijf noten gehoord te hebben. Een glimlach kon ik niet onderdrukken. Maar ik snap dat hij het iets anders klinkende klarinetgeluid van Michael

Moore niet direct herkende. Na even luisteren was zijn reactie: “Mooi hoor!” Daar ben ik het mee eens. Deze cd is krachtig in zijn eenvoud. Klarinet en contrabas, twee instrumenten samen in gesprek met elkaar, een conversatie die zich zelfs op de cd-hoes voortzet en waarin eigenlijk alles wat je hoort ook naar boven komt: humor, liefde voor de muziek, voor de jazz, eenvoud en eigenheid. Bekend jazzrepertoire en eigen repertoire van Moore wisselen elkaar af. *Amulet*, de geluksbrenger, wordt overigens begeleid door een tweede cd in dezelfde box: *The Gift*, een cadeau.

De combinatie klarinet-contrabas heb ik nog niet eerder zo gehoord. De unieke klarinetklanken van Michael Moore en de bastonen van Paul Berner zijn een goede match. Voor beide muzikanten is dit samenspel ook een project in coronatijd om de artistieke moed erin te houden, voor de luisteraar een heerlijk luistermoment om weg te dromen naar een andere wereld en naar andere tijden. You'll never walk alone: in deze tijd geen overbodige luxe van deze dubbele boodschap.

Saskia Martens

Monologues 2020

Fie Schouten (bkl)
Orlando Records or 0045

En dan zijn opeens alle concerten afgelast en is zelfs repeteren niet meer mogelijk ... Wat ga je doen? Basklarinetiste Fie Schouten ging eerst al haar in de loop van de jaren verzamelde muziek doornemen. Dit leidde uiteindelijk tot deze solo-cd. De voorkant geeft de (gedwongen) huiselijke sfeer aan met koffie op de tafel.

De cd begint met het nieuwste stuk – een

op verzoek van Fie door Guus Janssen geschreven stuk: *van horen zingen* (uit 2020) voor bassethoorn – en eindigt met een Nederlandse klassieker: *Mountains* van Ton de Leeuw (1977). Deze twee Nederlandse composities worden gecombineerd met *Monolog* van de Koreaanse componist Isang Yun en werken van Lotta Wennäkoski en Enno Poppe.

De toon in *van horen zingen* is wat lichter en jazzier dan in de andere stukken. Twee jazzstukken inspireerden Guus Janssen: *Cherokee* van Ray Noble en *Marshmallow* van Warne Marsh. Maar er zit natuurlijk ook een boel Guus Janssen in. De dubbele tonen deden me denken aan *Sprezzatura*, het andere basklarinetstuk dat hij voor Harry Sparnaaij schreef. Het werk ademt de vrijheid van een jazzsolo en met name het zachte einde vond ik erg fraai.

Limn is een stuk dat de Finse componiste Lotta Wennäkoski voor haar partner Heikki Nikula schreef. Wennäkoski studeerde bij Kaija Saariaho en ook een jaar bij Louis Andriessen in Amsterdam. Dit is de eerste opname van het stuk. *Limn* staat voor tekening, schilderij of illustratie. Het begint heel fraai met een rustige lage melodie. Dan volgen hoge noten en meer ritme met slap-tongues. Maar waar gaat het heen? Technisch is het een indrukwekkende prestatie, maar op een of andere manier blijft het voor mij tamelijk abstract, eigenlijk tot het moment dat de lage beginmelodie weer terugkomt. Dan ook hier de fascinerende sprezzaturatonen.

Enno Poppe is een rijzende ster in de Duitse moderne muziekwereld. In Nederland is hij nog niet zo bekend. Het stuk *Holz* werd oorspronkelijk geschreven voor klarinet en ensemble en vormt een onderdeel van de cyclus *Holz-Knochen-Öl*. Het is een verhaal van groei en verval. Soms lijkt er in de muziek sprake van twee karakters. Heel verschillende klanken en ook sprongen van hoog naar laag kenmerken het stuk. Aan het einde klinken hoge dramatische uithalen met veelvuldig gebruik van microtonen. Erna dan toch weer heel zachte lage klanken en aan het einde één erg duidelijke toon: dit is het. Als geheel voor mij weer een tamelijk moeilijk toegankelijk stuk.

Het volgende stuk is heel anders. Nu is *Monolog* van Isang Yun (1917-1995) dan ook met recht een klassieker te noemen. Het werd gecomponeerd op aandringen van Harry Sparnaaij. Veel aandacht voor de pure klank en kleine afwijkingen daarin, die het een oosterse sfeer meegeven (denk aan de shakuhachi). Waarom spreekt dit stuk meer aan dan de twee eraan voorafgaande? Is dit omdat het verhaal duidelijker is of komt het omdat ik het al vaker hoorde? Ik weet het niet, maar dit werk vormt voor mij het hoogtepunt van deze opname.

Het laatste stuk, *Mountains* van Ton de Leeuw, is opgedragen aan – wie anders – Harry Sparnaaij. In dit werk zitten elementen van volksmuziek, maar zonder duidelijke referenties waarvandaan deze komen. Het is als een lange reis met vele herhalende motieven waarin elektronica en basklarinet elkaar uiteindelijk weten te vinden. Het wordt zeer overtuigend gespeeld en vormt daarmee een krachtige afsluiting voor deze cd.

Als er nog steeds geen liveconcerten kunnen zijn, vormt deze opname een mogelijkheid thuis toch een idee van een privéconcert te krijgen, maar het liefst zien we Fie Schouten natuurlijk gewoon weer ergens op een podium!

Henk Jansen

A Clarinet in America

Alexander Fiterstein (kl), English Chamber Orchestra o.l.v. Chris Hopkins
Orchid Classics ORC 100155

Vóór mij ligt een cd getiteld *A Clarinet in America* met op de voorkant een mooie zwart-witfoto van New York, met links pro-

minent in beeld de Empire State Building. Op deze cd is klarinettist Alexander Fiterstein te horen in Amerikaanse werken van Aaron Copland, Leonard Bernstein en Miklós Rózsa, laatstgenoemde is een Hongaarse componist die via Parijs en Londen in California belandde en behalve voor de concertzaal ook veel voor bioscoop en theater schreef. Laat ik met Rózsa beginnen: de *Sonatina op. 27* voor soloklarinet, het minst bekende en misschien wel het meest interessante werk van de cd. Het eerste deel, *Tema con variazioni*, is lyrisch, speels en elegant. Eenvoudig van vorm en opbouw en daarin zit hem ook de charme van het deel: het kleurenspectrum van de klarinet komt er prachtig in tot uitdrukking. Het tweede deel, *vivo e giocoso*, is kort en heerlijk onderhoudend. Speels, soepel, energiek maar nooit agressief; de uitdaging voor de uitvoerder is om dit technisch verraderlijk lastige deel te spelen alsof het de eenvoudigste zaak van de wereld is en daar slaagt Fiterstein uitstekend in. Zijn spel is zeer verzorgd: steeds mooi van klank, ritmisch heel precies, intonatie volkomen vanzelfsprekend. Dat geldt voor alle werken van deze cd en daarin ligt meteen ook mijn enige punt van kritiek. Als je het instrument zo goed beheerst als Fiterstein doet, mag je af en toe, op de juiste momenten, méér doen. Om echt van karakter te wisselen moet je vele variabelen aanpassen: niet alleen dynamiek maar ook aanzet, lichtsnelheid en klank. Karakter zit er wel in, ook door uitstekende ritmiek en samenspel, maar het leunt teveel op een zo verzorgd mogelijke esthetiek.

Neem het beroemde klarinetconcert van Copland, waarmee de cd opent: het langzame deel is prachtig dromerig van sfeer en het legato en de intonatie zijn van zeer hoge kwaliteit. Er zijn al talrijke opnames van dit concert van de meest uiteenlopende grootmeesters – om een paar contrastrijke te noemen: Benny Goodman, Sabine Meyer en Richard Stoltzman. Toegegeven, dat is een ambitieus rijtje om Fiterstein mee te vergelijken; toch heb je daar als moderne klarinettist mee te maken en moet je eigen artistieke keuzes maken die jouw versie onderscheiden van alle

andere. Deze opname is heel mooi, maar blijft wat teveel in het artistieke midden. Dat geldt niet voor het strijkorkest, gedi- rigeerd door Chris Hopkins die ook de pi- anopartij van de andere stukken van de cd voor zijn rekening neemt: het enthousias- me spat ervan af in het snelle deel, je hóórt dat de musici de grootste lol hebben!

Ook op de cd: een sonate van Copland, oorspronkelijk voor viool en piano, maar door de componist bewerkt voor klarinet. Een goed stuk en een mooie aanvulling op het repertoire voor klarinet en piano; waar- schijnlijk is het stuk in dezelfde tijd ont- staan als het beroemde *Apalachian Spring*. En dan is er nog de sonate van Bern- stein: daarvan wisten we al dat het een geweldig stuk is. Een stuk waarin ritme en samenspel essentieel zijn voor het ef- fect; Fiterstein en Hopkins spelen het met groot gemak en vanzelfsprekendheid. De thematiek doet sterk aan de *West side story* denken, en laat die nou net in een nieuwe verfilming door Steven Spielberg in de bioscoop draaien! Een prachtige remake van het origineel uit 1961 – maar ik zal me niet wagen aan een filmrecensie.

Diederik Ornée

XX Century Music for solo clarinet

Luca Luciano

Antiquanova NA 56 2020

In de (corona)zomer van 2020 werd deze soloklarinet-cd opgenomen in Napels, de geboorteplaats van Luca Luciano. Over hem verschenen in 2012/2013 twee stuk- ken in *de Klarinet* door Ronald Dorenbos (DK83 en 84).

Het repertoire bevat enkele zeer bekende werken uit de twintigste eeuw, aangevuld met drie Braziliaanse composities. De

Italiaanse muziek is met twee befaamde stukken van Luciano Berio ook goed ver- tegenwoordigd. Het eerste stuk is van de Braziliaanse componist Osvaldo Lacerda (1927-2011). Een heel sfeervolle en toe- gankelijke melodie en een onverwacht en origineel begin van deze reis door de twin- tigste eeuw. Wellicht het meest bekend zijn de drie stukken van Igor Stravinsky uit 1917. Zoals de *Syrinx* van Debussy dat is voor de fluit, is dit een soort mo- nument voor ons instrument. Geschreven in een tijd dat er nauwelijks solowerken voor klarinet werden geschreven (afge- zien van etudes dan natuurlijk). Het werk werd ooit opgedragen aan amateurklari- nettist en weldoener van Stravinsky: de heer Werner Reinhardt. Het wordt voor- treffelijk gespeeld. Eigenlijk kan dat over alle stukken op deze opname gezegd wor- den. Technische problemen lijken voor Luca Luciano niet te bestaan. Alles klinkt moeiteloos. Luca heeft een mooie warme toon; hij speelt op een Buffet RC. In Mes- siaens solo uit diens *Quatuor pour la fin du temps (Abime des oiseaux)* klinken de vo- gelgeluiden afwisselend droevig, vrolijk en dan weer droevig. Deze solo schreef Mes- siaen voor klarinettist Henri Akoka. Met name de prachtige crescendi zijn heel her- kenbaar. De toon moet daarbij helemaal vanuit het niets tot een groot crescendo komen. Dit is erg goed gelukt in deze op- name. De *Fantasia sul America* is van een tweede Braziliaanse componist (Claudio Santoro, 1919-1989). Het is een modern werk, dat het uiterste van de speler vraagt (als ik het goed gehoord heb reikt het stuk tot de hoge cis⁴!). Flatterzünge, hele zachte tonen, van alles komt voorbij. Het doet me echter weinig aan Brazilië denken. Wederom briljant gespeeld. De *Fantasy* van Malcolm Arnold stamt uit 1966. Het bestaat uit maar liefst acht secties (A t/m H). Op internet kun je er uitgebreide ana- lyses over lezen. Het hele werk is op twee thema's gebouwd en bevat vele tempowis- selingen. Het is een helder en duidelijk stuk met opvallende thema's. Opvallend waren de vogelachtige loopjes die aan Mes- siaen deden denken. Met de twee werken van Luciano Berio komen we aan de kern

van deze opname. De *Sequenza IXa* is uit 1980 en is de langste compositie. Met de sequenza's voor solo-instrumenten heeft Berio een staalkaart van alle nieuwe speel- technieken op verschillende instrumenten willen presenteren. De serie begon met de *Sequenza voor fluit* en eindigde in 2002 met die voor cello. De *Sequenza* op deze opname werd voor klarinettist Michel Ar- rignon geschreven. Het werk bevat heel veel materiaal zonder dat er sprake is van een klassieke opbouw. Het lijkt eerder as- sociatief tot stand gekomen. Prachtig vond ik de zeer snelle en zeer zachte loopjes in de laagte, die weer moeiteloos werden ver- tolkt door Luciano. Veel draait wel om het virtuoze karakter van het instrument. Dit in tegenstelling tot de andere soloklarinet- compositie van Berio, diens *Lied* uit 1983. Dit stuk is een compleet ander verhaal: erg zacht en gericht op het cantabile, zangerige van de klarinet. De mooie en lange melo- dische lijnen worden afgewisseld met uiterst snelle en heel zachte staccatonootjes. Aan het einde klinken deze als een soort onbeantwoorde vraag. Mooi contrast met de *Sequenza IXa*. Tussen deze twee hoogte- punten van deze opname maakt de Brazili- aanse componist Ronaldo Miranda (1948) nog zijn opwachting met *Lucida I*. Een werk uit 1984. Ook weer zeer virtuoos, erg ritmisch en niet heel erg duidelijk Brazili- aans. Zeker wel toegankelijke muziek.

Als iets vreemde eend in de bijt is de toe- gift bij deze opname een uitstapje naar de wat lichtere muziek met het overbekende *Summertime*, in een bijzonder, eigen arran- gement van Luca Luciano. Hij is de eerste die zowel professor in jazz als in klassieke muziek was aan een Engels conservatorium (Leeds College of Music) en wil ons vermoedelijk de jazzkant ook nog even laten horen. Gershwin schreef dit stuk als onder- deel van *Porgy and Bess*. Het wordt, maar dat wist u al, weer onberispelijk uitgevoerd. Als geheel een originele collectie 20^e-eeuw- se soloklarinetmuziek ons in coronatijd be- zorgd door Luca Luciano.

Henk Jansen